

XVI. sjezd KSČ — tvořivé uplatnění marxismu-leninismu

LADISLAV HRZAL
MILAN MATOUŠ

Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ,
Praha

XVI. sjezd KSČ je tvořivým uplatněním marxismu-leninismu v našich konkrétních podmínkách. Vyjádřil v koncentrované podobě všechny základní skutečnosti naší země, jejího dosavadního vývoje, dosaženého stavu i dalších perspektiv. Je to komplexní rozbor, obrazyjící jednotu a vzájemné ovlivňování politiky, ekonomiky a ideologie. Hodnotí dosažené výsledky, oceňuje zásluhy a kriticky poukazuje na hlavní nedostatky i na možnosti a způsob jejich řešení.

* * *

Konal se v době, kdy slavíme šedesátileté výročí KSČ. Na úrovni revolučních přeměn, kterými za tu dobu československá společnost prošla, na stupni vyspělosti, který dosáhla, je možno hodnotit výsledky politiky strany, její význam pro společnost, je možno hodnotit stranu samu.

Komunistická strana Československa se ve všech etapách své revoluční činnosti snažila o tvůrčí aplikaci obecných zákonitostí socialistické revoluce a budování socialismu ve zvláštních podmínkách naší země. Od samého svého vzniku prokazovala mezinárodní platnost cesty, kterou otevřela Velká říjnová socialistická revoluce a budování prvního socialistického státu na světě. Úspěchy, jichž naše strana v uplynulých šedesáti letech dosáhla, se odrazily i v její teoretické činnosti, stejně tak jako řešení a překonávání problémů a nedostatků či zápasy a pokusy oportunistů, reformistů a revizionistů, všech antikomunistických sil svést stranu z internacionalistické revoluční cesty. Pro KSČ byl boj s pravicovým oportunismem, s revizionismem i s dogmatismem a současný boj za tvůrčí rozvoj marxisticko-leninské ideologie základní linií celého jejího historického vývoje a zůstává jí i nadále.

Sám vznik strany znamenal rozhodný boj s pravicovým oportunismem sociální demokracie, celá první etapa vyhrávání strany ve stranu skutečně komunistickou, proces bolševizace až do V. sjezdu KSČ, do vítězství revolučních sil vedených Klementem Gottwaldem, byl urputným bojem s pravicovým oportunismem. Sociáldemokratismus se projevoval především v podceňování ideologické a teoretické práce strany, čímž bylo i podlamováno spojení strany s pracujícím lidem. Teprve KSČ, aniž lid glorifikovala, aniž se za lid schovávala nebo se ho platonicky dovolávala, chápala lid ze skutečně marxisticko-leninských pozic. V období národně osvobozenického boje se komunisté stali jedinými důslednými obhájci a bojovníky všech pokrokových tradic Československa. Slovenské národní povstání, povstání v Praze, tam všude se v praxi prokazovalo, co znamená spojení strany s pracujícím lidem. K. Gottwald nejednou od r. 1945 upřesňoval obsah pojmu lid, když charakterizoval Národní frontu. V období přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou, kdy se plně prokázala tvůrčí schopnost naší strany uplatnit leninskou teorii socialistické revoluce, kladla si strana za cíl získat většinu národa. Tento cíl se také podařilo splnit, strana se mohla za příznivých vnitropolitických i za-

hraničně politických podmínek orientovat na pokojný vývoj revoluce k socialistickým cílům. Reakce se marně snažila zvrátit naši cestu zpět. Vítězný únor 1948 byl potvrzením správné tvůrčí politiky strany, jejího spojení s pracujícím lidem Československa.

Generální linie budování socialismu ukázala, že nepřátelé, především poražené zbytky buržoazie, ani oportunisté a revizionisté nezmizeli. Využívali všech našich chyb a nedostatků k tomu, aby znovu oživovali masarykovskou ideologii, pravicový oportunismus sociálních demokratů i iluze o „čisté demokracii“ a abstraktním humanismu. Varovnými zůstávají ty skutečnosti, které vedly na konci padesátých let a v šedesátých letech k odtrhávání strany od lidu, k oslabování vedoucí úlohy strany. Ústup od leninských zásad proletářského internacionalismu, podceňování mezinárodního významu leninských zkušeností či jejich diskreditace mechanickým, netvůrčím uplatňováním vedly k erozi marxisticko-leninské ideologie, k pronikání revizionismu a pravicového oportunismu do strany i do celého našeho veřejného života. Důsledky těchto nezdravých jevů se u nás v plné šíři projevíly v letech krize.

Poučení z krizového vývoje, Rezoluce o jednotě strany, Program konsolidace, vytyčený novým vedením strany po dubnovém plénu 1969, odhalily a analyzovaly jejich nejhlubší příčiny a současně ukázaly cesty k jejich překonání. Zásadní marxisticko-leninský přístup nového vedení naší strany vytvořil podmínky pro revoluční očistu a vnitřní zpevnění Komunistické strany Československa. Aktivizoval a upevnil zdravé, revoluční síly uvnitř KSČ. Obnovil vedoucí úlohu strany ve všech oblastech našeho života a především rozhodující podmínku dalšího úspěšného vývoje: spojení strany s pracujícím lidem. Strana se znovu postupně stala rozhodující a určující silou v řízení všech společenských procesů. Obnovila revoluční funkce společenských organizací a sjednotila zdravé síly socialistického Československa.

Politický vývoj v naší zemi v posledním desetiletí potvrdil význam zákonitostí socialistické revoluce a výstavby socialismu, jejich objektivní platnost. Patří mezi ně především prohlubování vedoucí úlohy dělnické třídy a její strany při budování komunistické společnosti, úloha socialistického státu jako nástroje diktatury proletariátu, neustálé prohlubování a důsledné uplatňování marxisticko-leninské ideologie, rozvíjení socialistického společenského vlastnictví a zásady plánovitého řízení národního hospodářství, jakož i důsledné uskutečňování principů proletářského, socialistického internacionalismu, zejména v poměru k Sovětskému svazu. Naše draze zaplacené zkušenosti potvrzují, že nerespektování, či dokonce porušování těchto zákonitostí a z nich vyplývajících principů činnosti strany vážně poškozuje zájmy budování socialistické společnosti a vytváří prostor pro oportunismus a revizionismus, pro působení buržoazní ideologie a antikomunismu. Všichni, kteří u nás tyto zásady popírali či odmítali, se dříve nebo později zcela zákonitě dostali na antisocialistické pozice. Zpochybňování vlády dělnické třídy na bázi demagogického zdůrazňování demokracie, povrchní konstrukce protikladů mezi „demokracií“ a „diktaturou“, bez bližšího určení o jakou demokracii a o jakou diktaturu jde, mělo vést k vytvoření „demokratického socialismu s lidskou tvář“i. Tyto pokusy kontrarevolucionářů a pravicových revizionistů nejsou ani nové a — jak ukazují události v Polsku — ani poslední.

Cesta, kterou pracující lid v naší zemi ušel, než dospěl k budování rozvinuté společnosti, nejen dává dělnické třídě a její vládě právo, ale ukládá jí i povinnost střežit to, čeho bylo za šedesát let bojů dosaženo. Široké masy pracujícího lidu naší republiky se na základě vlastních zkušeností přesvědčily o tom, že za hesly o „novém demokratickém modelu socialismu“, o „volné hře poli-

tických sil“, „svobodné soutěži politických programů“ se skrývaly pokusy o návrat zpět k panství buržoazie, k teroru proti skutečně pokrokovým silám; pod hesly vlasti, svobody, demokracie a humanismu měl být nastolen nacionalismus, nepřátelství k Sovětskému svazu, zuřivý antikomunismus.

„Vítězství nad silami kontrarevoluce v roce 1968 — řekl na XVI. sjezdu KSČ ve svém vystoupení s. L. I. Brežněv — a schopnost vyvodit z událostí tehdejší doby hluboké politické závěry dlouhodobého významu — to je značný přínos československých komunistů k rozvoji světového revolučního procesu a jejich velká zásluha o všechny bratrské země.“

* * *

Soustředěnou pozornost věnovalo jednání XVI. sjezdu KSČ otázkám ekonomického rozvoje. Byly dosaženy úctyhodné kvantitativní i kvalitativní úspěchy. I když se ve všech ukazatelích nepodařilo dosáhnout plánovaných cílů, pokračoval pozitivní rozvoj národního hospodářství, dále se zvýšila hmotná i duchovní kultura života našich občanů.

Tento trend vzestupu nám už často připadá samozřejmý. Ale jeho význam i velikost úsilí, kterou si vyžaduje, vynikne tím více, jestliže si uvědomíme, jaké vážné ekonomické problémy v současné době prodělávají i nejvyspělejší kapitalistické země.

Protiklad našich ekonomických poměrů se situací v kapitalistickém světě je zvlášť patrný na tom hlavním, co vyjadřuje smysl veškeré naší hospodářské činnosti, na sociálních důsledcích. Generální tajemník ÚV KSČ a prezident ČSSR soudruh Gustáv Husák ve sjezdové zprávě řekl: „Dosažený stupeň životní úrovně představuje vysoký standard. Přitom u nás, na rozdíl od kapitalistických zemí, i těch nejvyspělejších, se uspokojování potřeb obyvatelstva a zabezpečení sociálních jistot týká všech společenských vrstev.“(1)

XVI. sjezd KSČ vyjádřil hluboké sepětí a vzájemnou podmíněnost politiky a ekonomiky. Politická moc a ekonomické prostředky v rukou pracujících umožňují úspěšné řešení i takových sociálních a politických problémů, s nimiž se kapitalismus marně potýká po celé generace.

K velikým úspěchům socialismu v Československu patří vyřešení národnostní otázky. Citlivé národnostní rozpory existovaly v našich zemích v různé podobě už v dobách Rakousko-Uherska a představovaly vážný problém za buržoazní republiky. Soudruh Gustáv Husák ve sjezdové zprávě konstatoval: „Upevnila se jednota a bratrská spolupráce českého a slovenského národa a všech národností naší vlasti. Můžeme s oprávněnou hrdostí říci, že byl v podstatě splněn úkol překonat historicky existující rozdíly v podmínkách hospodářského, politického a kulturního života našich národů. V Československé socialistické republice zmizely zaostalé oblasti.“(2) I to, spolu s prohlubujícím se procesem sbližování dělnické třídy s družstevním rolnictvem a inteligencí, tvoří pevný sociálně politický základ našeho socialistického společenského zřízení a socialistické státnosti.

Soudruh Josef Lenárt, člen předsednictva ÚV KSČ a první tajemník ÚV KSS, uvedl konkrétní čísla, která dokumentují praktický přínos rozvoje Slovenska pro všechny československý lid. Například podíl Slovenska na přírůstku národního důchodu představuje dnes 34 0/0. „Když mluvíme o dynamickém růstu Slovenska, o jeho zvyšujících se přínosech našemu jednotnému hospodář-

(1) Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XV. sjezdu KSČ a další úkoly strany. Praha, Svoboda, 1981, s. 17.

(2) Zpráva o činnosti strany ..., s. 19.

zemích zločinnost neustupuje, ale naopak sílí. Je to jeden z charakteristických znaků zahnívání imperialistické společnosti.

Otázky morálních aspektů všeobecné krize kapitalismu by si zasloužily v našem společenskovědním výzkumu větší pozornost. Patří k příznačným rysům současného kapitalismu, ukazují míru jeho rozkladu, ale jsou také symptomem jeho nebezpečnosti. Fenomén zločinu, neofašistické politické tendence a militarismus mají řadu vzájemných vazeb.

Problematickou morálky se zabývalo na počátku tohoto roku kolegium pro filozofii, sociologii a vědecký komunismus ČSAV. Vytyčilo základní směry etického výzkumu ve třech oblastech: 1) výzkum socialistické morálky v soudobé etapě budování rozvinuté socialistické společnosti; 2) kritika buržoazní etiky a nemarxisticky pojatých etických principů; 3) rozvoj teorie etiky. Na základě jednání XVI. sjezdu KSČ bude nutné dopracovat problematiku výzkumu v etice a předložit návrhy prezidiu ČSAV k posouzení.

XVI. sjezd KSČ výrazně podtrhl význam boje za mír. Veškerá budovatelská práce našeho lidu, kterou sjezd hodnotil, i program na příští léta jsou naplněny výlučně mírovým úsilím. Politika naší strany a státu je vedena snahou přispět k udržení a upevnění míru ve světě, k upevnění mírových sil, k dorozumění mezi státy s různým společenským zřízením, uvolnění mezinárodního napětí, posílení mírového soužití.

Sjezd naší strany se jednoznačně postavil za mírové návrhy XXVI. sjezdu KSSS. Ve zprávě přednesené na XVI. sjezdu KSČ bylo řečeno: „Nové významné iniciativní návrhy, přednesené na XXVI. sjezdu KSSS soudruhem L. I. Brežněvem, vytyčují reálnou mírovou alternativu proti imperialistické politice záměrného zostřování mezinárodního napětí. Naše strana považuje toto organické pokračování a rozvinutí mírového programu KSSS za spolehlivou a účinnou cestu k řešení nejpálčivějších a nejnaléhavějších problémů současného a mezinárodního života. Zároveň v něm spatřujeme koncentrovaný výraz vlastních životních zájmů, potřeb a cílů všeho československého lidu v mezinárodních vztazích.“(5)

Mírovou úlohu našeho sjezdu nesmírně zvýšilo vystoupení soudruha Leonida Brežněva. Ve svém pozdravném projevu se zabýval konkrétními mírovými návrhy SSSR. Zdůraznil, že chráníme-li naše socialistické společenství, bráníme tím to, co je pro národy nejvzácnější — mír a bezpečnost. Rozvedl návrhy přednesené na XXVI. sjezdu KSSS, zejména návrh zastavit další rozmísťování nových raketových jaderných prostředků středního doletu, které patří SSSR a zemím NATO, a nenahrazovat ty, které jsou v pásmu Evropy. Odpověděl zároveň na některé protiargumenty, které buržoazní propaganda po sjezdu sovětských komunistů sovětské iniciativě postavila.

Politika socialismu, vyjádřená i sjezdy naší strany, je diametrálně protikladná politice imperialismu, zejména amerického. To platí i pokud jde o otázky války a míru, o otázky bezpečnosti a mírového soužití mezi státy a národy. Americké vládnoucí kruhy už od druhé poloviny sedmdesátých let stupňují svoje militaristické snahy, zostřují nepřátelskou politiku proti socialistickým a osvobodivším se zemím a zároveň se snaží upevnit otrávenou hegemonii v kapitalistické alianci. „Ve snaze zvrátit historicky nevyhnutelné revoluční přeměny, zastavit proces uvolňování, přešly nejreakčnější kruhy imperialismu, především USA, na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let k záměrnému zostření mezinárodní situace. Nastoupily kurs stupňování horečného zbrojení, vytváření nových ohnisek napětí v různých oblastech světa, otevřeného násilí proti národům bojujícím za svobodu a nezávislost. Spravedlivý osvobozenecký

(5) Zpráva o činnosti strany ..., s. 76—77.

boj národů cynicky vyhláší za „mezinárodní terorismus“. Zvlášť nebezpečná je snaha vládnoucích kruhů USA a zemí NATO narušit a změnit ve svůj prospěch vojenskostrategickou rovnováhu, základ stability dnešního světa“.(6)

* * *

Bilance výsledků vývoje Československa za uplynulých pět let od XV. sjezdu KSČ v roce 1976 i hodnocení výsledků desetiletého vývoje od začátku sedmdesátých let jsou potvrzením správnosti generální linie budování rozvinuté socialistické společnosti, která byla přijata na XV. sjezdu a dále rozpracována XVI. sjezdem KSČ. Jak bylo ve sjezdové zprávě znovu zdůrazněno, tato linie představuje komplexní, dlouhodobý marxisticko-leninský program politického, hospodářského, sociálního a duchovního rozvoje naší společnosti, program vnitřní a zahraniční politiky našeho státu. Je součástí společného úsilí bratrských socialistických zemí.

Bilance XVI. sjezdu potvrzuje správnost a hluboký humanistický charakter politiky KSČ, přináší nové důkazy o převaze reálného socialismu nad kapitalismem, potvrzuje význam socialistického internacionalismu v politice naší strany a země. Těsná spolupráce se Sovětským svazem a pevné místo Československa ve svazku zemí Varšavské smlouvy poprvé v dějinách spolehlivě garantují státní svrchovanost a bezpečnost našich národů. To je o to významnější, že naše republika hraničí s teritoriem zemí Severoatlantického paktu.

Těsná součinnost se Sovětským svazem a státy RVHP je neodmyslitelným předpokladem našeho hospodářského a sociálního rozvoje. To bylo znovu potvrzeno na XVI. sjezdu KSČ jako trvalá zásada i programový úkol: „Širší zapojování československé ekonomiky do mezinárodní dělby práce je objektivní nutnost. Základem tohoto procesu je především všestranný rozvoj vzájemně výhodných obchodních, ekonomických a vědeckotechnických styků v rámci RVHP, prohlubování naší účasti v socialistické ekonomické integraci. Nezastupitelné místo má všestranná hospodářská spolupráce se Sovětským svazem. Plnění integračních záměrů, zakotvených v programu kooperace a specializace mezi Československem a Sovětským svazem na období do roku 1990, bude třeba věnovat mimořádnou pozornost na všech stupních řízení, v odpovědných ministerstvech, VHJ i podnicích. Přitom je nutné zdokonalovat existující formy a hledat i nové možnosti pro rozvoj přímých styků s odpovídajícími organizacemi členských států RVHP“.(7)

Pro naše hospodářství mají zásadní význam energie a suroviny, které nám za nezištných podmínek dodává Sovětský svaz. Člen předsednictva ÚV KSČ a předseda vlády ČSSR soudruh Lubomír Štrougal ve *Zprávě o hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1981–1985*, přednesené na sjezdu, uvedl, že i v této pětiletce budeme nakupovat suroviny ze Sovětského svazu a také z ostatních zemí RVHP za značně nižší ceny, než které platí na kapitalistickém trhu. „Nadále bude uplatněn princip, že ze Sovětského svazu budeme dovážet suroviny a materiály za ceny, které v daném roce odpovídají průměru zahraničních cen v předchozích pěti letech. Tento velkovýkrok Sovětského svazu nám vytváří možnost postupně se přizpůsobovat podmínkám světových trhů“.(8)

(6) Zpráva o činnosti strany..., s. 68.

(7) Zpráva o činnosti strany..., s. 34.

(8) *Zpráva o hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1981–1985*. Rudé právo, 8. 4. 1981, s. 4.

Proletářský internacionalismus je stěžejní zásadou politiky KSČ. Projevil se i na XVI. sjezdu, a to jak účastí dosud v historii největšího počtu zahraničních delegací, tak zejména stanoviskem ke všem zásadním otázkám světového revolučního procesu. Soudruh Brežněv ve svém vystoupení ocenil přínos a význam zkušeností KSČ z politického boje a řízení společnosti „i pro jiné strany a pro celé mezinárodní komunistické hnutí“.(9)

Výrazem socialistického internacionalismu bylo i stanovisko sjezdu k událostem v Polsku, kde protisocialistické síly, podporované a podněcované nepřáteli socialismu ze zahraničí, usilují o kontrarevoluční převrat. Soudruh Gustáv Husák řekl: „Neskrýváme, že náš lid sleduje události v bratrském Polsku se znepokojením. Je to pochopitelné. Historie nás poučila, co znamená mít dobrého souseda,* spolehlivého spojence. Patříme do jednoho politického, hospodářského a obranného svazku, máme společné cíle, společné přátele i nepřátele. Jsme spojeni tisícerými svazky, máme nejdelší společnou hranici. Proto máme hluboký zájem na tom, aby se Polská lidová republika rozvíjela jako pevný, spořádaný, socialistický stát.“(10)

XVI. sjezd KSČ znovu zdůraznil rostoucí úlohu uvědomění a působení ideologie. Je to dáno především stupněm rozvoje naší socialistické výstavby, nároky na iniciativní přístup lidí k plnění jednotlivých úkolů. Je to dáno i rostoucí mezinárodní odpovědností, kterou jako země reálného socialismu máme. Naše úspěchy i nedostatky hrají úlohu významného činitele v mezinárodním zápase mezi pokrokem a reakcí, v mezinárodním třídním boji, včetně ideologického zápasu.

„Celá historie budování socialismu nám dává dostatek příkladů svědčících o tom, že člověk vyzbrojený marxismem-leninismem, hluboce přesvědčený a zanícený pro pravdu socialismu neustupuje před překážkami, neztrácí jistotu ani v nejtěžších životních situacích a nebojí se podstoupit zápas za uskutečnění socialistických ideálů“.(11)

Význam naší aktivní ideologické činnosti vzrůstá i v důsledku zostřujícího se ideologického boje v mezinárodním měřítku. Základní tendenci světového ideologického vývoje je růst autority a vlivu marxismu-leninismu. Na to odpovídá světová reakce znásobeným kontrarevolučním ideologickým úsilím. S pokusy imperialistických sil, zvláště USA, o zostření mezinárodního napětí a návrat k metodám studené války souvisí i nové intenzivní reakční ideologické kampaně. Hlavním předmětem mezinárodního ideologického boje je marxismus-leninismus nejen jako teorie, ale především jako praxe reálného socialismu. Otázky reálného socialismu jsou ve středu současného mezinárodního ideologického zápasu.

Marxisticko-leninská ideologie, to je ideologie budování socialismu a komunismu, které je vlastní mír. Socialismus a mír nelze od sebe oddělit, mír — to je socialismus a socialismus — to je mír. XXVI. sjezd KSSS nezůstal u slov, předložil zemím a národům celého světa konkrétní program jak postupovat, aby se svět dostal ze slepé uličky, do které by jej chtěly zahnat nejagresivnější imperialistické síly. Jde o reálné nabídky, jejichž projednání by podstatně přispělo k zmírnění nebezpečí ničivé světové katastrofy.

Marxisticko-leninské ideologii, která je ideologickým a teoretickým základem politiky zemí socialistického společenství, je cizí duch agresivních válek, duch teroru a násilí. Snahy buržoazních ideologů dokázat, že svět je ohrožen

(9) *Pozdravný projev s. L. I. Brežněva*. Rudé právo, 8. 4. 1981, s. 1.

(10) *Zpráva o činnosti strany ...*, s. 70.

(11) *Zpráva o činnosti strany ...*, s. 52.

„komunistickou ideologií války“, jsou nedokazatelné, protože jsou od základu vymyšlené a lživé. To však neznamená, že imperialisté nemohou pomocí lži, podvodů a polopravd zmást a oklamat na čas pracující lid na Západě. Všechny ty pseudoteorie o možnosti „omezených nukleárních válek“, pokřik o boji s „mezinárodním terorismem“, volání „po vládě silné ruky, která by se vypořádala s rudým nebezpečím“, nelze podceňovat, znovu ohrožují celý svět. Proto boj za mír, za demokracii a socialismus, to je ten nejhumánnější úkol všech mírumilovných lidí. V čele tohoto boje jsou lidé, kteří se řídí marxisticko-leninskou ideologií, komunisté. Národy musí znát pravdu o tom — bylo řečeno na XXVI. sjezdu KSSS — jaké zhoubné následky pro lidstvo by měla jaderná válka. Navrhujeme, aby byl ustaven mezinárodní výbor, který by měl autoritu a dokázal životní nutnost odvrácení jaderné katastrofy. Členy výboru by mohli být nejvýznamnější vědci z různých zemí. O jejich závěrech by měl být informován celý svět... Naše strana, náš lid a vůbec všechny národy naší planety nemají dnes důležitější mezinárodní úkol než uhájit mír. Hájíme-li mír, máme na zřeteli nejen lidi, kteří žijí dnes, nejen naše děti a vnuky, ale štěstí desítek budoucích generací. Bude-li mír, dokáže tvůrčí energie národů s využitím poznatků vědy a techniky jistě vyřešit problémy, které dnes znepokojují lidi. Tehdy naši potomci nepochybně stanou před dalšími, ještě většími úkoly. Taková je už dialektika pokroku, dialektika života. Ukazatelem cesty k zítřku nesmějí být přípravy na válku, které odsuzují národy k nesmyslnému mrhání materiálními i duchovními bohatstvím, nýbrž upevňování míru.

Šíření pravdy o socialismu v Československu, to není projev neskromnosti, ale naše internacionální povinnost, konkrétní příspěvek k ideologickému zápasu světových pokrokových sil. Úkolem všech prostředků propagandy a informace je šířit pravdu o reálném socialismu, o životnosti, o přetrvávající síle a růstu vlivu idejí marxismu-leninismu a socialistického internacionalismu. „Ještě ofenzivněji a úderněji je třeba odhalovat a vyvracet lži nepřátelské propagandy, jež se nevzdá pokusů očerňovat historické dílo a spojenecké svazky našeho lidu.“ (12)

Tyto úkoly úzce souvisí s vědeckým zobecněním zkušeností reálného socialismu v Československu, s vědeckým rozpracováním dalších perspektiv výstavby rozvinutého socialismu.

Budovat rozvinutou socialistickou společnost znamená řešit tři vzájemně spojené a vzájemně podmíněné úkoly. Jde o vytváření odpovídající materiálně technické základny, rozvíjení socialistických společenských vztahů a o výchovu nového, socialistického člověka v duchu vědeckého světového názoru — marxismu-leninismu. Tyto úkoly nejsou řešeny postupně či izolovaně, nýbrž současně a komplexně. Jednotlivé úkoly mají v této dialektické jednotě svou hierarchii, své vztahy a spojitosti, neboť jejich formulace a řešení jsou výrazem objektivních zákonitostí rozvoje socialistické společnosti.

Cílevědomý rozvoj socialistických výrobních vztahů a výrobních sil vytváří objektivní, zákonitá východiska pro rozvoj socialistického způsobu života. Přitom platí, že sám socialistický způsob života, jakmile se začal realizovat, stává se významným činitelem ovlivňujícím zpětně i rozvoj výrobních sil a výrobních vztahů i rozvoj socialistické osobnosti. Úkol socialistické společnosti — vytvořit předpoklady pro všestranný a harmonický rozvoj osobnosti — nemá v historii obdoby.

Zkoumání otázek rozvoje a formování socialistické osobnosti není pouze čistě filozofickou záležitostí. Filozofické zkoumání se však nemůže omezovat na

opakování toho, co o podstatě osobnosti řekli klasikové marxismu-leninismu. Marxisticko-leninská filozofie může přispět daleko výrazněji než dosud k programu a k naplňování výchovy socialistického člověka. Jde, jak bylo již připomenuto na 15. zasedání ÚV KSČ, o dlouhodobý a složitý proces, časově neohraničený. Velký význam v něm má rodina, škola, pracovní kolektiv i celá společnost. Formování socialistického člověka, to je především zápas o socialistické uvědomění člověka na pevném základě světového názoru.

Význam ideově výchovné práce se zvyšuje. Život člověka, zvláště mladých lidí je složitější, bohatší a obsažnější, roste suma poznatků i celková vzdělanost, informovanost, estetický cit, vnímavost vůči kultuře a umění. Orientovat se ve stále složitějších procesech dneška vyžaduje zintenzívnit a prohloubit výchovu k vědeckému světovému názoru. Výchova k vědeckému světovému názoru, včetně osvojení si marxisticko-leninské filozofie, má velký význam pro formování ideového přesvědčení člověka, pro jeho socialistické uvědomění, pro jeho aktivní životní postoje, pro jeho odhodlání stát se uvědomělým budovatelem rozvinuté socialistické společnosti. Při světónázorové výchově nejde o omílání základních pouček, zvládnutí určité šablony, schématu, ale o pochopení podstaty marxisticko-leninské teorie. Jen pochopením této podstaty ve spojení se společenskou praxí se lze také vyhnout jak revizionismu, tak i školometství a dogmatismu.

Významné místo v marxisticko-leninské ideologii, ve vědeckém světovém názoru má materialistická dialektika. Osvojení si materialistické dialektiky jako všeobecné teorie vývoje, jako logiky a teorie poznání, její respektování a uplatňování v praxi má velký význam v rozvoji člověka samého i při materialistickém výkladu vývoje a budování socialistické společnosti.

Dialektiku naší společnosti nelze pochopit bez zkoumání a analýzy konkrétních projevů dialektických zákonitostí socialismu; je nutné brát v úvahu kvalitativní i kvantitativní změny, k nimž v naší společnosti dochází. Je skutečností, že zákon jednoty a boje protikladů jako všeobecný zákon marxistické dialektiky působí a projevuje se i za socialismu. Specifikum je v tom, že vítězstvím socialismu mizí antagonistické rozpory. Sociálně politická a morálně politická jednota socialistické společnosti však nevylučuje rozpory a boj protikladů. Samotné pojmy protikladu, rozporu, jednoty protikladů mají za socialismu kvalitativně nový obsah a uplatňují se jinak než v kapitalismu, řešení rozporů není již jen v zájmu jedné třídy, ale v zájmu celé společnosti. Vědecké řízení společnosti neznamená možnost vyloučení rozporů, ty jsou objektivní, ale vyžaduje výběr vhodných prostředků a metod jak rozpory řešit, jak odvrátit konfliktní situace, jak využít hybných sil vznikajících v boji rozporů k dalšímu rozvoji společnosti. Tak překonávání rozporů v socialistické společnosti vede zpravidla k tomu, že se upevní sociálně politická i morálně politická jednota. Nejde tedy o likvidaci sociální struktury, protože neexistují protikladné společenské třídy, ale o odstranění toho, co brání v rozvíjení spolupráce, v upevňování jednoty.

Je dobře známo, že filozofové sami nemohou bez ekonomů či jiných specialistů řešit příslušné rozpory, například rozpor mezi výrobou a spotřebou, který trvá i v socialistické společnosti; vždyť právě v něm se do určité míry vyjadřuje rozpor mezi výrobními silami a výrobními vztahy. S tím souvisí řešení rozporů mezi osobními, skupinovými a společenskými zájmy. Správné (na základě vědeckého poznání) spojování zájmu společnosti, společenské výroby s uspokojováním osobních zájmů a potřeb lidí vyžaduje důkladnou analýzu možností, podmínek jak vnitřních, tak vnějších. Proto tak naléhavě vystupují do popředí otázky hospodářského řízení společnosti. Již v socialistické společnosti existuje

možnost spojit osobní, skupinové a celospolečenské zájmy, je to však jen možnost, která se nerealizuje sama, automaticky. Je k tomu nezbytné správné vědecké řízení společnosti, které je schopné vyřešit rozpory na základě výchozí teze, že co je výhodné pro společnost, musí být výhodné i pro každého jednotlivce. Jakékoliv zakrývání či přecházení rozporů, jejich neřešení, může vést k vážným konfliktům ve vývoji socialistické společnosti. Zkoumat specifické projevy všech zákonů dialektiky socialistické společnosti, to je úkol, který stojí před námi. Zkoumat však neznamená omezovat se na „příkladování“.

Výchova k tvůrčímu chápání marxismu-leninismu je základní podmínkou schopnosti úspěšně reagovat na potřeby naší společnosti. Tento základní rys materialistické dialektiky a celé marxisticko-leninské ideologie úzce souvisí s růstem významu vlivu subjektivního činitele na společenský vývoj, poznávání a řešení složitých úkolů, které život přináší.

Sjezd věnoval velikou pozornost všem základním stránkám vědy. Označil vědu a technický pokrok za určující činitel intenzifikace a nejmocnější zdroj produktivity společenské práce. O konkrétních výsledcích a hlavních úkolech výzkumu v jednotlivých oblastech přírodních a společenských věd hovořili Bohumil Kvasil, předseda ČSAV, a Vladimír Hajko, předseda SAV. Pozitivního ocenění se dostalo i společenským vědám zejména za výsledky dosažené na základě plnění úkolů Jednotného programu společenských věd po XV. sjezdu KSČ.

Zároveň však sjezd kriticky konstatoval, že přes nesporné úspěchy tempo rozvoje a využívání vědy neodpovídá potřebám a možnostem, jež máme. Málo se zatím udělalo pro koncentraci sil k řešení klíčových otázek rozvoje naší společnosti. Sjezd znovu zdůraznil naléhavou nutnost, aby vědeckovýzkumná základna byla koncepčně řízena v souladu s potřebami společenské praxe, aby se tvůrčí úsilí vědeckých a výzkumných pracovníků zaměřovalo na řešení požadavků a potřeb společnosti. Je nutno přijmout rozhodná opatření ke zvýšení koncentrace výzkumných a vývojových kapacit, netrpět tříštěním sil a prostředků a soustředit je na rozhodující směry výzkumu, vývoje a zavádění nových výrob. Je nezbytná co nejužší integrace vědy a výroby, pružnější zavádění výsledků vědy a techniky do praxe. Ještě aktivněji je třeba rozvinout spolupráci s vědci a výzkumníky členských států RVHP, zejména se sovětskými.

Náměty a úkoly pro vědu jsou vyjádřeny v celém obsahu sjezdového jednání. Je zde vyjádřen i komplex požadavků, námětů a kritických pohledů na naši filozofii, vědecký komunismus a sociologii. Sjezdové jednání i v této oblasti potvrdilo a obohatilo linii danou XIV. a XV. sjezdem, rozpracovanou usnesením předsednictva ÚV KSČ o společenských vědách i zasedáním ÚV KSČ v březnu 1980. Požadavky XVI. sjezdu KSČ zvýrazňují priority a upřesňují témata společenskovědního výzkumu, která jsou zpracovávána ve formě státního plánu základního výzkumu na léta 1981—1985.

Sjezd znovu zdůraznil naléhavý požadavek spojení vědy s živou aktuální problematikou. „K nejdůležitějším úkolům v oblasti společenských věd bude v příští pětiletce patřit výzkum aktuálních otázek výstavby rozvinuté socialistické společnosti v Československu. Rozvoj společenských věd se neobejde bez tvůrčích diskusí, kritického ovzduší, bez smělého hledání a zejména zásadového stranického přístupu“. (13)

Ostrá kritika, vznesená na adresu filozofů XXVI. sjezdem KSSS, souvisí s naléhavým požadavkem těsnějšího spojení filozofie s ostatními vědami, společenskými i přírodními. To platí beze zbytku i v našich podmínkách. Kromě jiného je u nás potřeba prohloubit spojení filozofie s vědeckým komunismem,

sociologii a s politicko-ekonomickým bádáním. Například v oblasti výzkumu otázek ideologického boje citelně chybí práce, jež by si hlouběji všímaly ekonomických stránek a příčin změn v buržoazní, reformistické a revizionistické ideologii.

V posledních letech je v Sovětském svazu, v dalších socialistických zemích i u nás věnována značná pozornost metodologickým otázkám společenských věd. To je oblast, v níž je možno účinně přispět k zdokonalení celého společenského výzkumu, k zvýšení jeho efektivnosti, k těsnější vzájemné spolupráci filozofie s ostatními vědami, v jisté míře i k integraci a koncentraci společenskovědního úsilí.

Naléhavým požadavkem se stává také spojení celého společenskovědního výzkumu s kritikou buržoazních teorií, se zkoumáním teoretických problémů v konkrétním historickém kontextu, v podmínkách současného třídního boje, včetně ideologického zápasu.

Pro stanovení prioritních tematických okruhů dal XVI. sjezd základní výchozí kritérium. Je jím zkoumání otázek dalších perspektiv výstavby rozvinuté socialistické společnosti v Československu. S tím souvisí požadavek rozvinout také vědecký výzkum otázek míru, který u nás zatím není komplexně založen. Bohatý a potřebný okruh námětů představuje teoretické zobecnění změn, jimiž naše společnost na cestě socialismu prošla a prochází a jež často v každodenním životě unikají dostatečně hlubokému postižení, zhodnocení a docenění. Sociologové přinesli některé práce zabývající se změnami v postavení společenských tříd a vrstev. Ale i tak zůstává v tomto směru ještě mnoho cenných námětů. Změnilo se postavení ženy, mládeže, povaha kulturního života společnosti, změnily se kraje, okresy, města, vesnice a jednotlivé závody, změnil se profil významných společenských institucí. I zde platí slova soudruha Leonida Brežněva, pronesená na XXVI. sjezdu KSSS: „Marxisticko-leninská strana není s to splnit svou úlohu, nebude-li věnovat náležitou pozornost správnému pochopení všeho, co se děje kolem nás, zobecňování nových jevů, jež přináší život, a tvůrčímu rozvíjení marxisticko-leninské teorie“.

Důležitý okruh tematiky pro filozofii, vědecký komunismus, ale i sociologický výzkum představují otázky současného světového revolučního procesu a prohlubování všeobecné krize kapitalismu. Je to tím naléhavější, jak roste v celém světě aktivita pokrokových, revolučních sil, význam mezinárodního komunistického a dělnického hnutí, jak i národně osvobozenecský boj vstupuje do nové vývojové fáze, charakteristické jak stupňováním antiimperialistického zápasu, tak i prohloubením vnitřní třídní diferenciace. Stále náročnější a významnější je také výzkum všeobecné krize kapitalismu, vzájemné podmíněnosti ekonomických, politických a ideologických stránek imperialistické činnosti i vnitřní diferenciace a zostřování rozporů buržoazní společnosti.

* * *

Významnou stránkou a nejdůležitější úlohou každého stranického sjezdu je vytyčení akčního, programového výhledu na příští období. Sjezdy komunistických stran socialistických zemí přijímají také konkrétní ekonomické ukazatele, zakládající národohospodářský plán. Už před XVI. sjezdem KSČ byly předloženy k celospolečenskému posouzení hlavní směry hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1981—1985. Sjezd pak tyto směry projednal a přijal.

Náš ekonomický a celkový společenský výhled, právě tak jako výhled XXVI. sjezdu KSSS a dalších stranických sjezdů socialistických zemí, je charakteristický mírovou vnitřní i zahraniční politikou, zabezpečením sociálních jistot

pracujících, rozvoje národního hospodářství, kultury, vědy, vzdělání a umění, rozvojem socialistické demokracie, podporou pokrokového mezinárodního vývoje. Je charakteristický historickým optimismem, jasnou perspektivou hlavních stránek společenského vývoje do příštích let. Je to podmíněno politickou mocí pracujících v čele s dělnickou třídou, vedoucí úlohou strany, socialistickou ekonomikou, založenou na společenském vlastnictví výrobních prostředků, socialistickým internacionalismem a jednotou zemí socialistického společenství.

Princip plánovitosti je socialistické společnosti vlastní. Je založen na pokrokovém zákonitém trendu jejího vývoje. Předpokladem úspěšného, reálného plánování je vědecké poznání objektivních zákonitostí a promítnutí tohoto poznání do společenské praxe. O to větší je společenská odpovědnost vědce, teoretika. Jak to vyjádřil soudruh Vladimír Hajko v diskusi na XVI. sjezdu KSČ: pracovat pro rozvoj socialismu a komunismu, to považujeme v současné etapě lidské společnosti za nejušlechtilejší poslání vědce. Uděláme všechno pro to, aby naše iniciativa i obětavá práce stály plně ve službách KSČ při budování rozvinutého socialismu v naší vlasti a význačně přispěly k celosvětovému pokroku a míru.

Резюме

Грзал Л. - Матоуш М.: XVI съезд КПЧ - творческое применение марксизма-ленинизма

XVI съезд КПЧ, состоявшийся в году 60-ой годовщины со дня основания партии, стал творческим применением марксизма-ленинизма в конкретных условиях ЧССР. Съезд в концентрированном виде выразил все основные факты жизни нашей страны, ее развития по сегодняшний день, достигнутого уровня и дальнейших перспектив.

Большое значение для развития социалистической Чехословакии имеют — как подчеркнул XVI съезд КПЧ — глубокая связь и взаимная обусловленность политики и экономики. Политическая власть и экономические средства в руках трудящихся позволяют успешно решать и такие социальные, политические и экономические проблемы, решение которых не под силу капитализму уже на протяжении многих поколений.

Авторы задумываются в статье над национальным вопросом, над развитием социалистической демократии, над проблемами культурной сферы, над формированием социалистической морали, освещая эти вопросы в более широких взаимосвязях развития социалистической Чехословакии. Весьма важным моментом работы XVI съезда КПЧ явилась однозначная поддержка миролюбивых стремлений всех прогрессивных сил мира во главе с Советским Союзом, однозначная поддержка программы мира, провозглашенной на XXVI съезде КПСС. Политика нашей партии и государства руководствуется стремлением содействовать сохранению и укреплению мира во всем мире, укреплению миролюбивых сил, взаимопониманию между странами с различным общественным строем, смягчению международной напряженности и утверждению мирного сосуществования.

Строительство развитого социалистического общества в ЧССР представляет решение трех взаимосвязанных и взаимообусловленных задач: создание соответствующей материально-технической базы, развитие социалистических общественных отношений и воспитание нового, социалистического человека в духе научного мировоззрения — марксизма-ленинизма. Важной составной частью этого процесса является социалистическая наука, перед которой XVI съездом КПЧ поставлены серьезные задачи. Особо акцентируются обществоведческие дисциплины. Требования XVI съезда КПЧ подчеркивают приоритеты и уточняют темы исследования в области общественных наук, разработанные в форме государственного плана фундаментальных исследований на период 1981—1985 гг.

XVI съезд КПЧ стал важной, творческой вехой в развитии социалистической Чехословакии.

Summary

Hrzal L. — Matouš M.: 16th Congress of the Communist Party of Czechoslovakia — Creative Implementation of Marxism-Leninism

The 16th Congress of the Communist Party of Czechoslovakia which took place in the year of the 60th anniversary of the foundation of the Party has become a creative implementation of Marxism-Leninism under concrete conditions of Czechoslovakia. On this platform, all the basic realities of this country, of its development until now, of the state it has achieved, as well as its further prospects have been given expression in a concentrated form.

As it was pointed out by the 16th Congress of the CPCz, the close interconnection and interdependence of politics and economy are of paramount importance for the development of socialist Czechoslovakia. Political power and economic means in the hands of the working people facilitate a successful solution of such social, political and economic problems which capitalism has been grappling with in vain for generations.

The paper deliberates upon the nationality problem, the development of socialist democracy, the problems connected with the cultural sphere, the formation of the socialist morale, bringing these problems into the broader context of the development of socialist Czechoslovakia. An extremely relevant moment of the 16th Congress of the CPCz is the unambiguous support of peace endeavours on the part of all progressive forces of the world headed by the Soviet Union, the unambiguous support of the peace programme proclaimed by the 26th Congress of the Communist Party of the USSR. The policy of our Party and our State is led by the effort to contribute to the preservation and strengthening of peace in the world, to the reinforcement of peace forces, to an understanding between countries with a different social order, to the relaxation of international tension, and to the intensification of peaceful coexistence.

The building up of a development socialist society in Czechoslovakia implies the solution of three interconnected and mutually conditioned tasks: the formation of the corresponding materially technical base, the development of socialist social relations, and the education of a new, socialist man in the spirit of the scientific view of the world — Marxism-Leninism. Socialist science constitutes an important part of this process and has been entrusted by the 16th Congress of the CPCz with significant tasks. Great stress is laid on social-scientific disciplines. The claims laid by the 16th Congress of the CPCz outline in greater detail the priorities and add precision to the themes of social-scientific research that have been elaborated in the form of the State Plan of basic research for the years 1981–1985.

The 16th Congress of the Communist Party of Czechoslovakia has become a significant, creative turning point in the development of socialist Czechoslovakia.